

ENGELLİ BİREY VE AİLESİNİN SOSYAL UYUMUNDA “YARATILANI HOŞ GÖR YARADANDAN ÖTÜRÜ” ANLAYIŞININ ROLÜ

M. Naci Kula *

Abstract

The role of the approach of "tolerate the created for the sake of the creator" on the social adaptation of the handicapped individuals and their families

People may become handicapped in an unexpected way due to both pre-birth hereditary factors and some factors such as illness and accidents following the birth. It is very difficult for handicapped person and his family accept the situation. Rehabilitation services play an important role in the adoption process. Therefore, the following saying of Yunus Emre is very important for the handicapped person in his social adoption process: "Tolerate the created for the sake of the Creator". Handicapped person and his family tend to perceive their situation as a negative attribute. Similarly, society may exhibit negative attitudes towards the handicapped person and his family. For this reason, the saying of Yunus Emre may help people to conceive that disabledness is a kind of "difference" in the life purposefully enacted by the Creator by creating people with different characteristics. This saying also does not consider "being different" in disabledness as deficiency, and weakness. Rather, it enhances the understanding that the disabledness provides the handicapped person an opportunity to realize different things in his own capacity. The approach based on this saying causes the people to adopt the "unconditioned love" view, and consequently to know and understand the handicapped person and his family. In that way, a common consciousness is formed in the society that everyone has responsibility in socialising the handicapped people.

Keywords: disabledness, difference, tolerance, unconditioned love, responsibility consciousness

Giriş

Her insan yaşamı boyunca sağlıklı ve mutlu olmak ister. Bunun için de elinden gelen bütün gayreti gösterir. Ancak bazı olay ya da durumlar hayatın arzulanı-ğımız, özlem duyduğumuz şekilde olmadığını/ olamayacağını bize gösterir. Günlük yaşam içinde kimi zaman beklemediğimiz veya istemediğimiz bazı du-

* Yard. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı

rumlarla karşılaşabiliriz. Yeni doğacak çocuğun özlemi ve sevinci içinde gerekli hazırlıkları yapan bir anne adayını doğum esnasında beklenmedik bir durum sebebiyle özürle bir çocuğa sahip olabilir. Aynı şekilde evinde çocukları ile birlikte neşe içinde akşam yemeğini yerken beklenmedik bir şekilde meydana gelen deprem sebebiyle bir baba göçük altında kalarak bacağını kaybedebilir ve sakat kalabilir. Bu ve benzeri üzücü durumlar, hayatın içinde yaşanan neşe, sevinç ve mutluluk gibi doğal olaylardandır. Bununla birlikte böylesi bir durumla karşılaşan birey, önce şaşkınlık, çaresizlik ve duygusal karmaşıklık yaşayarak yoğun bir şok durumuyla karşı karşıya kalır. Bunu aşırı üzüntü, hayal kırıklığı, kaygı, ret, suçluluk ve savunma mekanizmalarının yaşandığı tepkisel aşama izler. Daha sonra “Ne yapabilirim? Neler Yapılabilir?” sorularının sorulmaya başlandığı uyum ve duruma alışma süreci gelir. Birey ve ailesi bilgi becerilerini geliştirmeye, yaşanan sorunu aşmaya, kendileri için planlar yapmaya ve geleceği düşünmeye başlarlar.¹ Yaşanan istenmedik ve beklenmedik duruma alışma ve uyum, karşılaşılan sorunları aşma süreci elbette ki birtakım rehabilitasyon hizmetleri ile daha kolay mümkün olabilecektir.

Engelli birey için doğuştan veya sonradan, kalıcı ya da geçici olarak kaybedilmiş veya kısıtlanmış olan fonksiyonel kapasitenin tedavi edilmesini ve günlük yaşama uyumlu hale getirilmesini amaçlayan rehabilitasyon hizmetleri tıbbi, sosyal ve mesleki olmak üzere üç grupta gerçekleşebilir² Tıbbi rehabilitasyonda engellinin fonksiyonel yetersizliğini en üst seviyeye çıkarmayı sağlayacak şekilde tıbbi bakım ve tedavi söz konusudur. Mesleki rehabilitasyonda engellinin yaşamını kendi kendine sürdüreceği şekilde iş imkânlarını sağlayıcı eğitilmesi gerçekleştirilirken, sosyal rehabilitasyonda ise engellinin gerek günlük işlerinde gerekse geleceğine ilişkin düşünce ve faaliyetlerinde onu hem özel hayatına hem de iş hayatına fiziksel ve ruhsal açıdan hazırlamak amaçlanır³

Bu itibarla engellinin aile, toplum ve işle ilgili uyumunu sağlamak, sosyal rehabilitasyon faaliyetleri içinde yer alır. Ayrıca kişinin toplum hayatından uzaklaşması engellenerek sosyal hayata yeniden uyum sağlaması gerçekleştirilir. Bu doğrultuda kişinin yakın çevresi, ailesi ve arkadaşlarının, özürle bireyin sosyal hayata uyumunda etkisi büyüktür.⁴ Engellinin toplum içinde nasıl de-

1 Füsün Akkök, *Bayan Perşembeler*, Metu Press, Ankara 1997, s. 17; Latife Bıyıklı, *Bedensel Özürle Çocukların Benlik Kavramı*, AÜ Eğitim Fakültesi, Ankara, 1989, s. 5.

2 Serpil Aytaç, “Özürlelerin Rehabilitasyonunun Artan Önemi” , *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2000, c. 2, s. 6.

3 Aytaç, agm, ss. 7-9.

4 Aytaç, agm, s. 8.

ğerlendirildiği ve yakın çevresinin ona nasıl davrandığı önemlidir. Eğer engelliye yönelik olumlu, yapıcı, geliştirici tutum ve davranışlar gerçekleştirilirse engellinin sosyal uyumu sağlıklı olabilecektir. Aksi tutum ve davranışlar ise sosyal hayattan uzak, toplumdaki kaçan, kendisinden utanç duyan bir kişi olmasında etkili olur. Bu nedenle engelli bireyin başta ailesi olmak üzere yakın çevresi ve toplumun önemli sorumluluğu bulunmaktadır. Aile ve toplumun bilinçlendirilmesi ve engelliye yönelik tutum ve davranışların olumlu olabilmesinde insan anlayışımız ve bakış tarzımızın önemli bir yanı vardır.

Yunus Emre'nin "Yaratılanı hoş gör yaratandan ötürü" anlayışının genelde insan, özede engelliye bakımımızda önemli bir yerinin olabileceğini söylemek mümkündür. Bundan dolayı engelli bireyin kendini daha iyi ifade etmesi ve sosyal uyumunu gerçekleştirmesinde ailesi ve çevresindekilerin olumlu tutum ve davranışlarında da Yunus'un bu anlayışının nasıl bir rolünün olduğunu ele almak istiyoruz. Bunun için önce engellinin kendini algılaması ve toplumda engelliye yönelik tutum ve davranışlara değinmek gerekir.

1. Engelli Bireyin Beden İmgesi ve Benlik Kavramı

Engellilik, doğuştan ya da sonradan olma herhangi bir hastalık veya kaza nedeniyle kişinin bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal fonksiyonlarında belirli bir oranda sürekli azalma ve kayıplara neden olan, organ yokluğu veya bozukluğu sonucu normal yaşama gereklerine uyum sağlama ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada güçlük olarak tanımlanmaktadır. Bu düzeyde özürlü olan kişiye "özürlü-engelli" adı verilmektedir⁵

Engelli birey için fiziksel yönde organ yoksunluğu veya bozukluğu söz konusu ise, beden imajı son derece önem kazanır. Çünkü fiziki görünüm ve insanlarla iletişimde etkili bir rolü bulunan beden dili, bedeninin yaşamımızdaki anlamını ortaya koymada önemli bir yere sahiptir. Özellikle ergenlik dönemindeki değişim ve gelişmelerle en yoğun bir şekilde önem kazanan fiziki yapı aslında günlük hayatta özellikle de başkalarıyla olan ilişkilerimizde göz ardı edemediğimiz yönümüzdür. Zira ergenlik dönemi çocukluktan yetişkinliğe doğru geçişte önce bedende yaşanan değişim ve gelişmelerle varlığını hissettiren bir dönem olup bu dönemde genç için bedenindeki değişimler son derece önemlidir. Ergen kendisinde meydana gelen değişimleri anlamaya çalışır. Bedenini inceler, saatlerce aynanın karşısında kendini izler, vücut yapısını, duruşunu, yürüyüşünü toplumda beğendiği, önem verdiği kişilere benzetmeye çalışır ve

5 Aytaç, ağm, s. 1; Gönül Erkan, *Ortopedik Özürlü Çocukların Kendini Kabul Düzeyi Üzerine Bir Araştırma*, Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu, İstanbul 1990, s. 4.

onlar gibi davranmaya özen gösterir. Başkalarının bedeniyle ilgili söylediklerine özel ilgi duyar, onların kendisini beğenip beğenmemesi onun için son derece önemlidir. Güzel olduğunu, bedenindeki değişmelerin başkalarınca ayıplanmaması ergeni mutlu ederken tersi durumlar onu üzer ve kendinden, bedeninden utanç duyar. Aynı şekilde günlük yaşamda sokağa çıkarken başkaları ile birlikte olurken bedenimizle ilgilenir, nasıl görüldüğümüze dikkat eder, başkaları ile olan iletişimimizde beden dilini kullanırız. Bedenimizle ilgili bu yönler, beden imajımız açısından da önemlidir.

Beden imgesi, kişinin kendi bedeninin zihnindeki resmi, yani bedenini algılayış şeklidir. Beden imgesi şekilsel bir algıdan ibaret olmayıp aynı zamanda beden diğer insanlar tarafından nasıl algılandığı, gücünün fiziksel kapasitesi ve dayanıklılığının ne olduğu gibi boyutları da ihtiva eder.⁶ Dolayısıyla bireyin kendisini çevreleyen dış dünyayla olan ilişkileri sonunda elde ettiği deneyimlere bağlı olarak oluşturduğu öz vücut imgesi çocukluktan beri kişinin biriktirdiği iç ve dış algıların birleşimi ile oluşur.⁷ İnsanın vücuduyla ilişkisinin temel biçimi yorgunluğunu, acısını veya ağrısını hissettiği, rehavet veya gevşeme duyduğu vücuduyla, yani onu içten algıladığı ve kavradığı yaşayan bir gerçeklik olarak vücuduyla olan ilişkisidir. İkinci biçimi, dıştan kavranan vücutla ilişkidir ve bu ilişki kültürel-sosyal niteliklidir. Burada vücut, diğerinin bakışına sunulan ve diğeri tarafından takdir edilen; duruma göre kişiler arası iletişimde köprü veya engel rolü oynayan, bireyi sergileyen veya gizleyen karmaşık bir “şey” dir. Gittikçe daha genel bir nitelik kazanan bu anlayışta çekici, cezb edici diğeri tarafından beğenilen bir vücuda sahip olmak veya vücudunu diğerlerinin dikkatini çekecek veya diğerleri üstünde bir güç elde etmeyi sağlayacak ahenkli bir biçime sokmak önem kazanmaktadır.⁸ Bireyin yaşamında bu derece önem kazanan beden imgesi, toplumsal ve çevresel deneyimleri sonucu bir bireyin kendi hakkındaki algıları, inançları ve duyguları olarak tanımlanabilecek benlik kavramının da en önemli unsurlarından birini oluşturur.⁹ Benlik anlayışının temeli, kuşkusuz bedensel niteliklerimizdir. Cılız, kısa boylu, güçsüz bir bireyin benlik anlayışı, güçlü ve boylu olanla bir değildir. Bedensel niteliklerin olumlu oluşu kendine güveni artırır. Kişi kendini değerli bir varlık olarak görür. Aksi

6 Bıyıklı, *age*, s. 2.

7 A. O. Gürün, *Psikoloji Sözlüğü*, İnkilap Kitabevi, İstanbul 1991, s. 16.

8 Nuri Bilgin, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, Bağlam Yay., İstanbul, 2003, s. 415-416; Emre Işık, *Beden ve Toplum Kuramı Öznenin Sosyolojisinden Bedenin Sosyolojisine Bağlam Yay.*, İstanbul 1998, ss. 132-133.

9 Erkan, *age*, s. 9.

ise yetersizlik, aşağılık duygusunu oluşturur.¹⁰ Aynı zamanda olumsuz beden imgesi, bireyin çevresi ile olan ilişkilerini de etkiler. Breslin, sakatlığın arkadaş gruplarının reddine yol açtığını belirtmiştir.¹¹ Aynı şekilde sosyal uyum açısından da ortopedik engelli çocukların sakatlıkları nedeniyle yeterli benlik kavramı geliştirmede zorlandıkları tespit edilmiştir. Engelli çocuk, toplumsal yönden reddedilmekten, incinmekten acı duyabilir ve kendi sınırlılıklarını, yeterliliklerini gerçekçi bir biçimde algılamada zorlanabilir. Anne ve babanın aşırı düşkünlüğü veya reddi özürlü çocukta aşağılık ya da yetersizlik duygusunu oluşturur. Aynı durum, toplumun genelde koruyucu tutumundan da kaynaklanabilir. Tüm bunların sonucu engelli çocuk, uyumsuz olabilir.¹²

Olumsuz benlik kavramı oluşturma açısından engelli bireyin özür durumunu algılayış biçimi de üzerinde durulması gereken bir diğer husustur. Nitekim yapılan bazı araştırmalar özürlü çocukların benlik kavramlarının özürden olumsuz yönde etkilendiği doğrultusunda bulgular ihtiva etmektedir.¹³ Engelli olan kişi, kendisinin çevresindeki sağlam kişilere göre olumsuz bir ayrıcalık gösterdiğini hemen her fırsatta ortaya koyabilir. Görme gücünden yoksun olan kişi ötekilerin, çevrede olup bitenleri algılamakta, kişisel ihtiyaçlarını gidermekte ve dilediklerini yapabilmekte kendine göre ne kadar üstün olduklarını düşünür. Ortopedik engelli sağlamlara göre kişisel ihtiyaçlarını giderebilmekte ne kadar yetersiz kaldığının farkındadır. Böylece özürlerin varlığı kişinin kendini öteki insanlardan eksik ve yetersiz kaldığını anlatır. Elbette ki engellinin bu yaklaşımları bedeninden, görünümünden memnun olmamasının utanç duymasıyla da yakın bir ilişkisi vardır. Nitekim yaptığımız bir araştırmada 16-25 yaş grubu ortopedik ve görme engellilerden % 20 'sinin görünümünden memnun olma noktasında kararsız olduğu sonradan ortopedik engelli olanların da % 33' ünün görünümünden memnun olma açısından net bir fikre sahip olmadığı görülmüştür. Görünümleri ile ilgili kanaat oluşturmada zorlanmalarında hem özür durumlarını algılamaları ve beden imgeleriyle, hem de çevresindekilerin tutum ve davranışlarıyla ilişkisinin olduğu düşünülebilir. Aynı araştırmada özellikle çevredeki olumlu yaklaşımlarının, engellinin ve ailesinin özürlülüğü kabul aşamasına gelmesinin görünümünden memnun olma rolünün olabileceği görülmüştür.¹⁴ Bu nedenle engelli birey üzerinde

10 Mithat Enç, *Ruh Sağlığı Bilgisi*, İnkilap ve Aka Kitabeveleri , İstanbul 1979, s. 233.

11 Bk. Erkan, *age*, s. 9.

12 Erkan, *age*, s. 9; Bıyıklı, *age*, ss. 2-3.

13 Bıyıklı, *age*, s. 44.

14 Naci Kula, "Bedensel Özürlü Gençlerin Din Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Psikolojik

olumlu ya da olumsuz etki yapan en önemli etmen, toplumsal çevrenin özre karşı takındığı tutum ve davranışlardır. Toplumsal etmenlerin birey üzerindeki etkisini ilk ve en yoğun bir şekilde ailede görmek mümkündür.¹⁵

2. Aile ve Toplumun Özürlüye Yaklaşımı

Toplumun en küçük birimi olan aile, insan hayatında daha doğumdan önce başlayan ve doğumdan sonraki ilk gelişim yıllarından yaşamın sonuna kadar etkinliğini sürdüren bir kurumdur. Aile içinde anne, özellikle ilk yıllarda çocuk için bedensel ve duygusal açıdan önem taşır. Anne ile ilk yıllarda duygusal yakınlık ve sevgi ilişkisi kurabilen çocuk insanlarla ilişki kurmayı ödüllendirici bir olay olarak algılar. Annesinin onu sevmesi, değer vermesi onda değerli olma duygusunu oluşturur ve sevlilmeye değer bir kişi olduğuna ilişkin temel güven duygusunu geliştirir. İnsanın sağlıklı bir benlik kazanması, kendini gerçekleştirilmesi bir gelişim süreci olarak ele alındığında anne baba tutumları bu süreci etkileyen çevresel etmenlerin başında gelir.¹⁶ Nitekim bedensel özürlü grupları arasında ailesinden en az ilgi gören grubun işitme özürlüleri olduğu ve bu grubun benlik kavramının da en düşük grup olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu da aile davranışlarının önemine işaret etmektedir.¹⁷ Bu itibarla anne babanın çocuğuna yaklaşımı onun kişilik gelişiminde sağlıklı ya da sağlıksız bir kişilik oluşumuna neden olacaktır. Çocuklar üzerinde olumsuz etki yapan anne baba tutumları üç grupta toplanabilir. Çoğu zaman çocuğuna zaman ayırmayan veya insan olarak haklarına saygı göstermeyen davranışların yer aldığı reddi ihtiva eden İlgisiz Anne baba tutumları yanında çocuklarının gücünün ötesinde mükemmellik ve başarı bekleyen çocuğunun kusursuz olmasını arzulayan mükemmeliyetçi anne-baba tutumları, son olarak ta çocuğunun yardıma muhtaç olduğu düşüncesiyle veya çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalabileceği endişesiyle ona gereğinden fazla yardım etme, gereğinden fazla koruyarak davranışlarında sınırlamalar getirmek suretiyle aşırı koruyucu anne baba tutumları söz konusudur. Anne baba tutumlarındaki olumsuzluklar, özürlü bir çocuğa sahip olanlarda ise daha fazla görülür.¹⁸

“Doktor çocuğumda zeka geriliği olabileceğini söyleyip bir takım testler yaptırmak üzere bize doktor adresi verdiğiğinde hayatımın ilk şokunu yaşa-

Hususlar”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, ss. 187-188.

15 Bıyıklı, *age*, s 2.

16 Bıyıklı, *age*, ss 2-3.

17 Bıyıklı, *age*, s 45.

18 Bıyıklı, *age*, ss. 4-5.

dım... Daha ilk günden çok sarsıldım, büyük bir panik yaşadım. Durumu sadece anneme anlattım. Büyük bir ayıpmış gibi bütün akrabalarımın sakladım...Daha sonraki günlerde tek çözüm yolunun çocuğun ölmesi olduğunu düşündüm.Bunun için dualar ettim.Ancak yine de çocuk ağladıkça emzirmeyi ihmal etmiyordum. Eşim bu konuda daha kötüydü. Çocuğu emzirmememi istiyordu. Bu olayı kabul etmesi çok zordu ve benim de durumu kabullenmemi zorlaştırıyordu..."¹⁹ şeklindeki ifadelerde zihinsel engelli çocuğu olan bir annenin durumu kabullenmede zorlanma, şok ve çocuğa ilişkin olumsuz tutumunu yansıtan bazı davranışları görmek mümkündür. Engelli yeğeni olan bir teyzenin şu ifadeleri de engelli çocuğa karşı nasıl yaklaşıldığını gösteren örneklerdendir. "İtirazlar, isyanlar ve haykırmalar vardı... Çok bencilce ama ilk zamanlar tüm çocuklardan nefret ettim. Hatta diğer yeğenlerimden bile..."²⁰ Yine çocuğu doğduktan altı ay sonra mongol teşhisi konan bir annenin ilk zamanlar hissettikleri ise özürlü çocuğa sahip anne babanın olumsuz davranışlarına tipik bir örnektir.

"Çocuğumun özürlü olduğunu öğrendiğimde kendimi çok değersiz hissettim..Eşim çocuğumuzun bu durumundan son derece utanıyor, fakat bunu mümkün olduğu kadar göstermemeye çalışıyordu. Bense duyduğum suçluluktan ötürü acıma duygusu ile beraber aşırı koruyucu ve kollayıcı davranıyordum."²¹

Gözleri görmeyen görme engelli bireyin anne babaların tutum ve davranışlarındaki yanlışlıklarla ilgili anlattıkları ise oldukça düşündürücüdür:

"Annemin babamın tutumundan söz ederken ana babaların yanlış tutumu yüzünden körlerin, genelde özürlü çocukların karşılaşılabilecekleri iki tehlikeye değinmeden geçemeyeceğim. Bunlardan biri, ana- babanın (belki öteki yakınların da) özürlü çocuğa gereğinden çok kol kanat germeleri, koruyuculukta aşırıya kaçmalarıdır. Onun kendi başına yapabileceği ve yapması da gereken eylemleri yapmasına yardım ederler; kendilerince tehlikeli saydıkları eylemlere girişmesini de önlemeye kalkışırlar. Örneğin, giyinmesine, yemek yemesine, ev içinde bile dolaşmasına yardım ederler; ona normal biçimde yemek yemesini öğretecek yerde yemeği ağzına götürüp besleyenler bile görülmüştür. Böyle bir tutum özürlü çocuğun kendine güvenini sarsar, hatta yok bile edebilir. İkinci tehlike ise, ana- babanın özürlü çocuk sahibi olmaktan utanç ve suçluluk duymalarıdır. Bilindiği gibi özürlü çocuğun, günahkar anne babaya Tanrı tarafından verilmiş bir ceza olduğuna inanan kişiler az değildir. Şunun, bunun, "Kim bilir babası veya anası ne yaptı da çocukları böyle oldu" dediğini bile işitmişsinizdir. İşte özürlü çocuğun annesi, babası, çevrede kendileri hakkında böyle düşünüleceğini ciddiye alırlarsa hem suçluluk, hem de utanç duygusuna kapılabilirler; bu duygunun sonucu olarak özürlü çocuğu toplumdan çıkarırcasına eve kapatabilirler. Anneler, babalar ve özürünün çevresinde bulunan herkes, bu yanlışları yapmaktan kaçınmalıdır."²²

19 Akkök, *age*, s. 23.

20 Akkök, *age*, s. 31.

21 Dürdane Uluata, *Özürlü Bir Çocuğun Annesiyim*, Esin Yay., İstanbul 2001, ss. 8-9.

22 Gültekin Yazgan, *Kör Uçuş*, İletişim Yay., İstanbul 2002, ss. 40-41.

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi özürsüz çocuğa sahip olan ailelerde şok, ret, aşırı üzüntü ve depresyon, karşıt duygular yaşama, suçluluk, kızgınlık, utanma-sıkılma davranışları gözlenmekte, eğer aile rehabilite hizmetlerinden yararlanır, çevresindekilerin desteğini alır, olumlu tutum ve davranışlarla karşılaşırsa uyum ve yeniden düzenleme ile özürsüzlük halini kabullenme durumunu daha rahat gerçekleştirebilir.²³ Dolayısıyla engelli bireyin sağlıklı bir benlik gelişiminde toplumun özürsüzlüğe nasıl yaklaştığının önemli bir rolü bulunmaktadır. Zira yetersizlikten etkilenenlerin kendilerini değerli ya da değersiz görmeleri yetersizlikten etkilenmeyen kişilerle olan sosyal etkileşimlerinin niteliğine bağlıdır. Engelli olan bireylerin kendilerini yetersiz değerlendirmemeleri ancak yetersizlikten etkilenmeyen kişilerin onları kabul etme ve varlıklarını onayladıkları toplumsal etkileşimle mümkündür.²⁴

Her ne kadar toplumlarda engellilere yönelik olumlu tutumlar varsa da, üzümlere belirtmek gerekir ki, basmakalıp, önyargılı ve ret edici nitelikleri içeren kanı, inanç ve duygularla yoğunlaşmış tutumların varlığı devam etmektedir. Son otuz yılda yapılan çalışmalarda engellilere yönelik olumsuz tutumların varlığı belgelenmiştir.²⁵ Nitekim tarafımızdan yapılan bir araştırmada tespit ettiğimiz bir husus, engellilere yönelik olumsuz tutumların varlığını ve bunların değiştirilmesinin gerekliliğini gösterecek nitelikte bir örnektir. Namaz kılmak için zaman zaman camiye gittiğini belirten 15 görme 25 ortopedik engelli ile yaptığımız mülakatta cami avlusunda karşılaştıkları şu olumsuz tutum ve davranışları belirtmişlerdir. Görme engellilerin %87 si ortopedik engellilerin % 88 i cami avlusunda iken kendilerine para verilmek istenmesi, aynı şekilde görme engellilerden %13'ü, ortopedik engellilerden de % 12 si cami avlusundan kovulma ya da gitmelerinin istenmesi şeklinde olumsuz davranışlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.²⁶ Aynı şekilde engellilere yönelik tutumlarla ilgili Lise ve Üniversite öğrencileri üzerinde yaptığımız bir araştırmada da şu tutum cümlesine verilen cevap onlara yönelik tutum ve davranışlara sahip olunduğunun önemli bir göstergesi olarak sayılabilir. "Engelli bireyler de diğer insanlar gibidir" tutum cümlesine 202 öğrenciden % 58'i hayır, % 38'i evet, % 14 'ü de kararsız olduğunu belirtmiştir.²⁷

23 Bıyıklı, *age*, ss. 5-6.

24 Mehmet Özyürek, *Tutumlar ve Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi*, Karatepe Yay., Ankara 2000, s. 7.

25 Özyürek, *age*, s. 4.

26 Naci Kula, "Gençlerde Izdırıp Tecrübesine Bağlı Dini Krizle Başa Çıkmaya Yönelik Öneriler", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi* 2, Ensar Neşriyat, İstanbul 2003, s. 7.

27 Naci Kula, "Pozitif Ayrımcılık İle İlgili Müzakere Metni", *Engelliler Gerçeği ve İslam* 2004, s. 34,

Engelli bireylere yönelik olumsuz tutumların -az da olsa maalesef- engellilere yardımcı olabilecek kişiler tarafından da gerçekleştiğini görmek mümkündür. "Nerelere başvuralım, nerelerden yardım alırız?" diye araştırmaya başladık. Bize doğumevinin önerisi, genetik yönden gelişmiş bir üniversite hastanesi oldu. Eşe dosta sorarak genetik konusunda dünya çapında bir doktor olduğu söylenen ve bize yararı olacağı düşünülen bir bayan doktora gittik. Aman Tanrım!... gitmez olaydım. Kapıdan girer girmez, henüz eşikte iken "Neden geldiniz?" diye bir soru ile karşılaştık. İki gözü iki çeşme ben, "Çocuğun kromozom fazlası varmış" deme gafletinde bulundum. O kültürlü, bilgisi dünya ölçüsündeki doktor şekil değiştirdi ve avazı çıktığı kadar bağırarak "Boşa doğurmuşsun, bu çocuğun kalbi de hasta, bu çocuk yaşamaz, ölür. Neden doğurdun? Hiç mi doktora gitmedin?" gibi abuk, sabuk önyargılı birtakım cümleler söylemeye başladı. Zaten şaşkın ve üzgün olan ben yıkılmıştım. Artık duymuyor, düşünmüyor, sadece ağlıyordum."²⁸

Engelli bireylere hizmet verecek uzmanlar meslek bakımından ne kadar yetkin olursa olsun yukarıdaki örnekte olduğu gibi engellilere ya da ailelerine yönelik tutumları olumlu olmadığında, onları "farklı" algıladıklarında, değerli görmediklerinde onları toplumda bağımsız şekilde yaşamaya hazırlanmada yetersiz kalırlar.

Genel olarak engellilere yönelik tutumlar olumsuz olmasına karşın anne babalar, toplumdaki bireyler, uzmanlar, engellileri diğerleri gibi değerli görür ve tutumları olumlu olursa yetersizlikten etkilenmiş kişiler topluma daha donanımlı olarak hazırlanır.²⁹ Bu noktada engelli bireylerin diğerleri gibi değerli görülmeleri ve onlara yönelik olumlu tutumların geliştirilebilmesinde engelliye algılayış biçimimizi değiştirmemize katkı sağlayacak Yunus Emre'nin "Yaratılanı hoş gör Yaratandan ötürü" anlayışındaki yaratılanı hoş görmenin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

3. Yaratılanı Hoş Görmenin Anlam Alanında "Farklı Oluş" un Yeri

Bireylerden oluşan topluma baktığımızda dikkatimizi çeken en önemli durum farklı özellik ve kişilikte bireylerin var olduğudur. Toplum içinde zengin, fakir, genç, yaşlı, erkek, kadın, amir, memur, öğretmen, öğrenci, sağlam ve engelli şeklinde çok sayıda sıralayabileceğimiz "farklı" yönleri olan bireylerin varlığı, sosyal hayatın oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Bu itibarla Yaratılan, "Ey

<http://diyanet.gov.tr/turkish/öz-kitap.asp=5798yid=98 sayfa=33>.

28 Akkök, *age*, s. 25.

29 Özyürek, *age*, s. 8.

insanlar biz sizi bir erkek ve kadından yarattık ve sizleri birbirinizle tanışmanız için toplumlar, kavimler ve gruplar haline getirdik."³⁰, " *Göklerin ve yerin yaratılması, renklerinin ve dillerinizin farklılaştırılması O'nun alametlerindedir.*"³¹ buyurarak hayattaki var olan farklılığa işaret etmektedir. Bu noktada hayattaki bu farklılığın anlamı nedir? Farklı özelliğe sahip bireylerin oluşturduğu toplumda ahengi huzuru yakalamak nasıl mümkün olabilir? vb. soruları sormak ve cevaplarını aramak hayattaki farklılığın anlamını kavramamız açısından önemlidir. İşte bu soruların cevabını Yunus Emre, "Yaratılanı hoş gör Yaratandan ötürü" sözüyle veciz bir şekilde özetlemiştir. Zira hoşgörü kavramına baktığımızda aynı zamanda dilimizde bu kavramın yerine kullanılan "müsamaha" teriminin etimolojik tahlilinde bu hususları görmek mümkündür.

Müsamaha kelimesi Arapçada "semahat" mastarından gelmektedir ki, bu "yumuşak ve kolay olmak, düzgün olmak, cömert davranmak gibi manalara gelir. "Tesamüh" de "güçlük çıkarmamak" anlamına gelir. Aynı zamanda Tesamüh, seha değeri ile yan yana bulunur. Seha ise, başkasına yer vermek, varlık tanımak, ona yer ayırmak ve değer biçmek anlamlarını ihtiva eder. Hoşgörü kelimesinin karşılığı olan terimlerin analizinde de görüldüğü gibi hoş görmek, bizim dışımızdaki kişilerle birlikte onları utandırmadan, rencide etmeden, sabır, anlayış ve sevgi ile yaklaşarak beraberce yaşamaktır.³²

Farklı özelliklere sahip insanların oluşturduğu bir toplumda eğer, "hoşgörü" yaşam tarzı olarak benimsenirse, o zaman mevcut farklılıklar, huzurlu ve mutlu bir toplum oluşturmaya katkı sağlar. Aksi takdirde hayatı oluşturan ve kaçınılmaz bir şekilde var olan "farklılık" ilkesi yaşamda huzursuzluğun da kaynağı haline gelebilir. Nitekim din, dil, ırk vb. farklılıklar "ayırımçılık" haline getirilip körüklenerek tarih boyunca savaş ve şiddetin malzemesi olarak kullanılmıştır.

Sosyal hayattaki farklılıkları birlik ve beraberliğin oluşmasına katkı sağlayabilecek şekilde hoşgörüyle hayata geçirebilmede tasavvuf kültüründe yer alan fark ve cem kavramlarını dikkate almanın ve iyi anlamının da önemli bir yeri vardır. Zira "fark", kainattaki varlıkların, çokluğunu, ayrılığını ve çeşitliliğini ifade ederken; "Cem" kavramı da fark alemindeki bütün bu çokluk, ayrılık ve farklılık özelliklerine rağmen varlığın tekliğini, birliğini ifade eder. Bu birlik tek kökten ortaya çıkan çokluk aleminin aslında tek bir varlığın serpilmesinden ile-

30 Kur'an-ı Kerim, 49/13.

31 Kur'an-ı Kerim, 30/22.

32 Süleyman Hayri Bolay, "Yetmiş İki Millele Bir Gözle Bakılabilir mi?", *Kur'an'da Evrensel Hoşgörü*, Nesil Basım Yay., İstanbul 1997, s. 143.

ri geldiği için teklifi ifade eden bir veçhaya sahiptir. Aynı zamanda bu birlik dinamik veçhesini mesela vücudun organları arasındaki ilişki ve bir organdaki rahatsızlığın diğerlerini etkilediği gibi unsurlar arasındaki dayanışma ve birlik halinde gösterir.³³

Bu alem, kadını, erkeği ile, mümini ve münkiri ile çeşit çeşit varlıkların yer aldığı ve farklılık arz ettiği bir alemdir. Diğer taraftan farklılık arz eden fertlerin ve milletlerin birbirlerini tanıyarak yani hepsinin Hakk'ın Mahal-i zuhuru olduğunu kabul ederek Hak varlığında birlik arz ettiklerini idrak edip cem şuuruna varmaları lazımdır.³⁴ Bu itibarla fark ve cem ilişkisini dikkate alarak evreni temaşa eden kimse hoşgörüyü daha rahat hayata yansıtır. İşte hayatın içinde doğal olarak var olan farklılığı, bütünleşme ve kaynaşma haline dönüştürmede etkili olan "hoş görme"nin önemini Yunus, "Yaratılan hoş gör Yaradandan ötürü" diyerek belirtmiştir.

Hoşgörü bir davranış, bir tutum, bir tavır işi olduğu için bu tavır bilgiyi, düşünmeyi hem de mantıklı düşünmeyi gerektirir.³⁵ Bundan dolayı Yunus hoş görmeyi Yaradan'a bağlı olarak ele almak suretiyle hoşgörüde bilgi ve derin düşünmeyi harekete geçirecek ipucunu da vermektedir. Çünkü çok farklı bazı özelliklere sahip kişilerle birlikte yaşarken onların bize ters gelen aykırı gözükken veya hoşumuza gitmeyen yönleri de olabilecektir. Bütün bunlara rağmen o kişileri de bizi Yaradan'ın yarattığını düşünmek, onlarla olan ilişkilerimizde Yaradan'ın hoşnutluğunu kazanacak şekilde davranmak gerektiğini bilmek, "hoşgörü"nü hayata ve uygulamaya geçirmektir. Aynı zamanda hoşgörünün temelinde inanç vardır. İnanç derinliği ve ufku hoşgörüyü oluştururken aksi ise taassuba ve yobazlığa, hoşgörüsüzlüğe dönüşmektedir.³⁶ Onun için Yunus Emre hoşgörünün Yaradan'dan ötürü gerçekleşebileceğini belirterek, O'na olan inancın hoşgörüdeki rolüne de dikkat çekmektedir. Bu itibarla eğer engelli bireyi yaratanın da bizi Yaradan Allah olduğunu unuttur ve engellideki farklılığın da hayatın içinde var olan "farklı olma" dan başka bir şey olmadığını düşünmezsek engelliye karşı tutum ve davranışlarımız hoşgörüsüzlük şeklinde ortaya çıkar. Hal bu ki engelli olan insanlara sahip olmak toplumsal hayattaki "farklılık"ların da farkına varmak demektir. Toplumdaki herkes aynı yeteneklere, aynı özelliklere ve aynı güzelliklere sahip olmayabilir. Fakat toplumdaki

33 Amiran Kurtkan, *İslamiyet'in Kültürel Özellikleri ve İslami Kavramlar*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1989, ss. 135-136.

34 Kurtkan, *age*, s. 138.

35 Bolay, *age*, s. 145.

36 Bolay, *age*, s. 146.

bu farklılıklarla bir bütünlük ve ahenk gerçekleşir. Çünkü o farklılıklar sayesinde insanlar birbirine yaklaşmakta, yardımcı olmakta, ihtiyaçlarını gidermekte, birbirinin farkına varmaktadır. Eğer bu farklılıkları yakalarsak bir bütünlük oluşturacağız ve ideal bir toplum örneğini ortaya koyacağız demektir. Böylece özürülülerin problemlerine eğilmek, özürülü ailelerin sorunlarını tanımak, bu farklılıkların farkına vararak toplumsal ahengi yakalamak mümkün olacaktır.³⁷

Farklı özelliğe sahip olan çocuklar, anneler, bireyler de temelde bütün diğer bireylerin ihtiyaçlarına ve özelliklerine sahiptir. Onlar, diğerlerinin yaşadıklarını, hissettiklerini, aynı şekilde yaşayan, hisseden anneler, çocuklar ve bireylerdir. Aslında farklı özelliği olan çocuklar ve bireyler de temelde aynı psikolojik, fizyolojik, sosyal ve duygusal ihtiyaçlara sahiptirler. Ama tek farklılıkları onların "farklı olma"nın getirdiği farklı bazı özellik ve ihtiyaçlarının da olmasıdır. Onlar da hepimiz gibi sevgi, değer görme, kabul ve saygı görme, iş ve meslek sahibi olma, toplumla iç içe olma, mutlu ve başarılı olma vb. ihtiyaçlara sahiptir.³⁸ İşte Yunus Emre toplumsal hayatta birtakım özelliklere bağlı olarak yaşanan "farklı olma" durumunu "farklılık, ayrıcalık" haline getirmemek aksine bütünlük, kaynaşma ve birleşmeye dönüştürmek gerektiğini şu ifadelerle hatırlatmaktadır.

*Yitmiş iki milllete birliğile bakmayan
Şer'ile evliyasa hakikatde asidür*³⁹

Bu bağlamda Yunus Emre bu sözleri ile Allah'a kulluğun, ibadet etmenin esas gayesinin hoşgörü olduğunu; hoşgörülü olmayan kimsenin kulluk ve ibadetine gerçek ibadet denemeyeceğini, farklı inançlara, anlayışlara sahip olan kişilere "insan" gözü ile bakmayanın gerçekte asi olacağını belirtmektedir.⁴⁰ Esasen burada Yunus, Vahdet-i vücud/varlığın birliği anlayışına bir şekilde işaret ederek, herkesin özde "Bir" den çıktığını ve hakikatin ancak bu özdeki birliği görmekle elde edilebileceğini vurgulamaktadır. Yunus Emre aynı zamanda değişik kültüre sahip, farklı topluluklara da insan sevgisi ile yaklaşmanın onların "farklı" oluşlarını bir arada yaşama, kaynaşma haline dönüştürmenin im-

37 Kenan Gürsoy, "Oturum Başkanı Olarak Yaptığı Konuşma", *Özürülü Kadımlarımız Özürülü Çocuklarımızın Anneleri Paneli*, MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü Ankara 1997, s. 38.

38 Gürsoy, agk, s. 40.

39 Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, MEB Yay., Ankara 2005, c. 2, s. 43.

40 Mehmet Bayraktar, *Yunus Emre ve Aşk Felsefesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1991, s. 93; Talat Tekin, "Bir Hoşgörü Havarisi: Yunus Emre", *Yunus Emre, Nasrettin Hoca ve Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü*, Bilimsel ve Kültürel Araştırma Vakfı Yay. İstanbul 1995, s. 59.

kânu olduğunu da şu mısraları ile bizlere hatırlatmaktadır.

*Yitmiş iki millete kurban ol aşkısan
Ta aşıklar safında tamam olasin sadık⁴¹*

Bu anlayışın da temelinde Yaradan'ı sevme, Hak'kı sevmenin yattığını şu sözleriyle vurgulamaktadır.

Hakkı gircek sevenler cümle alem kardeş gelür⁴²

Engelli birey ve ailesine engellilikten kaynaklanabilecek sorunları aşmada ve topluma katılmalarını sağlayarak sosyal ilişkilerini sağlıklı yürütmede Yunus Emre'nin "hoşgörü" anlayışının gerekliliğini anlatmak ve kavratmak gerekir. Bu anlayış içerisinde engelli çocuğa sahip olan anne-baba şöyle düşünebilir; biz de diğer anne-babaların yaşadıkları ve hissettikleri, deneyimleri benzer biçimde yaşamaktayız. Belki biz bu deneyimleri daha yoğun ve uzun süreli yaşamaktayız.⁴³

Ayrıca topluma da engelli birey ve ailesine yönelik yaklaşımlarında aynı bakış açısını kazanarak onlarla iletişim kurma sorumluluğu düşmektedir. Engelli çocuğu ve ailesini biraz daha iyi tanımaya devam eder, farklı özelliklerini anlamaya gayret gösterir, bizlerle ne kadar benzeş yönlerinin olduğunu farkına varırsak; onlarla kaynaşma, birlikte olma ve onlara destek sağlamayı gerçekleştirmekte o derece mümkün olur. Ancak toplum olarak hep o şekildeki "farklılığı" ön plana çıkartırsak özde ne kadar çok benzeştığımız ve insan olarak ne kadar ortak özelliklerimiz olduğunu da gözden kaçırmız. Hal bu ki hepimiz engelli birey ve ailelerini tanıdığımız, onların ihtiyaç ve özelliklerinin farkına vardığımız ölçüde onlarla daha anlamlı ilişkiler kurabilir ve onları daha iyi tanıyabiliriz. Amacımız onlara acımak ve dışlamak değil, tanıyıp, özelliklerini ve ihtiyaçlarını fark edip kaynaşmak olmalıdır. İşte Yunus Emre de herkesi, Yaratan'dan ötürü hoş görmek gerektiğini bunun da onlarla kaynaşmak, bütünleşmek, onları anlamak suretiyle gerçekleştirebileceğini vurgulamaktadır. Gerek kendi deneyimleri gerekse çevresindekilerin desteği, uzmanların yardımı ve aldıkları rehabilite hizmetleri ile Yunus Emre'nin hoşgörü anlayışına yakın deneyimleri yaşamış olan engelli ailelerine de toplumda rastlamak mümkündür.

"Tecrübelerime dayanarak şunu söyleyebilirim ki; kimsenin Down'lu bir çocuğu olması arzu edilmez. Fakat böyle biri doğduğu takdirde bu ilk senelerde düşünüldüğü gibi bir trajedi değil, değişik ve hatta keyifli yeni bir yaşam biçimi olarak düşünülebilir. Evet, kaçınılmaz bir çok güçlükler vardır. Fakat sevgi, sabır ve hoşgörü ile yaklaşım bu yükü hafifletip zahmetleri azal-

41 Tatçı, *age*, c. 2, s. 132.

42 Tatçı, *age*, c. 2, s. 102.

43 Gürsoy, *agk*, s. 41.

tacaktır.”⁴⁴

Engelli çocuğa sahip aileler içerisinde çocuğunun durumunu anlamaya, onu tanımaya ve onu önce insan olarak görüp ihtiyaçlarını gidermeye çalışan anneler, aynı zamanda çocuklarının kendilerinin bireysel gelişimlerine nasıl etki ettiğini şu ifadeleriyle ortaya koymuşlardır;

“Anladım ki, çaba sarf edince bir yerlere varılıyor. Her geçen gün daha mutlu oluyorum; çünkü her gün yeni bir şey öğreniyorum, bu beni sevindiriyor. İlk zamanlardaki gibi karamsar değilim, mutluyum, onunla iftihar ediyorum.”⁴⁵

“Farklı özellikte bir çocuğa sahip olmak, ilk zamanlar beni olumsuz yönde etkilemedi desem yalan olur. Çocuğumun diğer çocuklar gibi zihinsel gelişim gösterememesi beni oldukça hırpaladı ve karamsarlığa sürükledi. Ama bunu aşmam gerektiğini ve hayatımı düzenlemek için plan yapmam gerektiğini düşündüm. Hiçbir zaman eve kapanıp çocuğumu saklamadım. Aksine birçok arkadaş toplantısına onu da götürdüm. Zira orada diğer çocuklardan ve ortamdan öğreneceği şeyler olacaktı... Zamanla sabırlı, hoşgörülü bir insan oldum. Eşim ile olan ilişki-
rimde de bu hoşgörü ve sabır hep ön planda oldu. Yaşantımız N’ye endekslendi... Çocuğumu ve sorunlarımızı saklamadım... Daha sonra yalnız olmadığımı N. gibi çocukların olduğunu, onların eğitim ile daha üst seviyelere gelebileceklerini öğrendim. Zaten bizim ilacımız “zaman-emek-sabır” idi... Sabırla, azimle el ele vermenin güven ve morali ile tırmanıyoruz. Şimdi kendimi çok daha rahat hissediyorum.”⁴⁶

“Oğlumun doğumu ile o güne kadar olan yaşantımın tamamen ters döndüğünü ve bundan sonraki yaşantımda sosyal ve psikolojik açıdan hiçbir zaman sağlıklı olamayacağımı düşünüyordum. Nedense, engelli bir çocuk sahibi olmak, toplumdaki uzaklaşmak demektir. Doktorlar çocuğun engelini, onların deyimi ile özrünü hiç kimseye söylemeden idare etmemi öneriyorlardı. Bu sözler beni iyice karamsarlığa itiyordu. Engelli bir çocukla birlikte yaşarken çevrem tepkisini almak korkusu içime yerleşmişti... Şimdi ise çocuğumun doğanın ve toplumun bir parçası olduğunu biliyorum. Korktuğum sosyal çevremden ise büyük destek almaktayım... Herkesi kendi özellikleri ile değerlendirmek gerektiğini öğrendim.”⁴⁷

“Çocuğum doğduktan sonra bir belirsizlik dönemi geçirmiştik. Ondan sonra müthiş bir karamsarlık ve şok sürecine girdim. İleride kötü şeylerin olacağını, hem benim hem de çocuğumun mutsuz olacağını düşünüyordum. Çünkü o zaman çocuğumun neler yapabileceğini henüz keşfetmemiştim... Okulda çocuğumun neler yapabileceğini öğrendim. Çocuğuma özürle gözleriyle bakmamayı öğrendim. Ben ve çocuğum bir arada birçok şeyi başarabileceğimizi fark ettik. Bütün mutsuzluğum, karamsarlığım, müthiş bir mücadeleye dönüştü. Şu anda kendimi çok güçlü, her sorunun üstesinden gelecek kapasitede görüyorum. Bulduğum durumdan asla şikayetçi değilim. Çok şey öğrendim, farklı özelliklerimin olduğunu keşfettim. Bundan sonra da birçok şey öğreneceğim. Her öğrendiğim, bana daha çok öğrenme isteği ve gücü veriyor. Dünyaya, insanlara, doğaya, olaylara daha farklı gözle ve sevgi ile bakıyorum. Yaşadığım her günün çok kıymetli olduğunu düşünüyorum. Yaşama asla siyah gözlükler arkasından bakmıyorum.”⁴⁸

44 Elçin Tapan, *Ben Mutlu Bir Down Annesiyim*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996, s. 165.

45 Akkök, *age*, s. 40.

46 Akkök, *age*, ss. 46-47.

47 Akkök, *age*, s. 55.

48 Akkök, *age*, s. 62.

Yunus Emre'nin "Yaratılmışı Yaratanın ötürü hoş görme" anlayışı içerisinde önemli bir başka hususun da var olduğunu söylemek mümkündür. Zira farklı olmayı, "farklılık" haline getirmeden "birleşme ve kaynaşma"nın gerçekleşmesine katkı sağlayıcı bir özellik olarak görmeye birlikte farklı olmanın bir diğer yönü de "farklı" şeyleri başarma, gerçekleştirme imkânına sahip olmasının farkına varmaktır.

Genelde "farklı olma"nın başarısızlık, zayıflık, zavallılık, hoş gitmeme vb. olumsuz niteliklerle birlikte algılandığını söylemek mümkündür. Nitekim iki gözü görmeyen görme engelli, kendilerinin bu noktada nasıl farklı değerlendirildiğini şu ifadeleriyle anlatmaktadır:

"İnsanlar genellikle farklı olmayı severler. Fakat bu sevmek, salt farklılığı, sevmek değil, üstün olmanın getirdiği farklılığı sevmekten ileri gelir. Bu açıdan bakılırsa, insanların farklılığı değil, üstün olmayı sevdikleri sonucuna varabiliriz. Fakat biz görmeyenlerin durumu öyle değildir. Neredeyse her yerde ve her zaman farklı ve ayrıcalıklı insan olarak görülürüz. Bu ayrıcalıklı görülme, iki şekilde tezahür eder. Birincisi, insanlar görmeyene "o işi ben gören gözlerimle zor yapıyorum, sen nasıl yapacaksın" muamelesi yaparlar. Yani "bu iş gözle görmeden yapılmaz" demek isterler. Bu davranışın görmeyen açısından anlamı aşağılama ve engellemedir, görmeyen insanın adına karar vermektir. Bırakın neyi yapıp neyi yapamayacağına görmeyenler kendileri karar versin. Hiç olmazsa müsaade edin denesinler.

İkincisi, insanlar bizleri takdir ederler. Fakat bunu yaparken bizi yaşça, eğitimce, kabiliyetçe bizden geride bununla insanlarla kıyaslayarak yaparlar. Kıyaslama eşit seviyeler arası olmadığı için aslında bu da bize üstünlük anlamında bir ayrıcalık tanımaz...

İşte görmeyenlerin imtihanı, birçok insanın zannettiği gibi, dünyanın güzelliklerini görememek, günlük hayatın sunduğu zorluklar değildir yalnızca. Biz görmeyenler böylesi zorlukları bir şekil de aşarız da birileri tarafından yapıldığımız şeylere "siz yapamazsınız" denilmesi, bizleri bazen çileden çıkarmaya yetmektedir"⁴⁹

Oysaki sosyal yaşamın normal ve doğal bir özelliği olan farklı niteliklere sahip bireylerin var olması, değişik yetenek, kabiliyet ve özelliklerinin mevcudiyetinin bilinmesi ve bunların toplumsal hayatta bir zenginlik olarak yaşanması, yaşamın bir kanunudur. Bu özellik, engelli bireylerin "farklı olma" niteliğinin algılanması için de geçerli olmalıdır. Engelli çocuğa sahip anne babalar çocuğunu yapamadıkları, başaramadıkları ve zayıf yönleri ile algılamamalıdır. Eğer

49 Halis Kuralay, *Hayata Dokunmak*, Selis Yay., İstanbul 2003, ss. 46-47.

anne ve baba engelli çocuğunu diğerleri gibi önce “insan” sonra “farklı özellikleri olan” olarak görebilir, onunda bazı ihtiyaçlarının olduğunu fark eder ve gerekli ilgi, alakayı gösterebilirse, engelli çocuğunun neler başarabildiğini, neler yapabildiğini de görme imkânını bulur. Nitekim İrlanda edebiyatının meşhurları arasında yer alan beyin felçli Christy Brown’un annesi tarafından sol ayağının parmakları yardımıyla tebeşirle yazı yazmasının öğretilmesi onun neler yapabileceğinin görülmesi açısından önem taşımıştır.⁵⁰ Aynı şekilde iki gözü görmeyen ressam Eşref Armağan, 300 ‘ün üzerinde yaptığı ve değişik ülkelerde de açtığı sergiler sebebiyle Amerika Birleşik Devletlerindeki ziyaretinde bilim adamlarının inceleme konusu da olmuştur.⁵¹

Denizde yüzerken başı dışında vücudu hareketsiz kalıp felç olan bir kız ağızıyla fırçayı kullanmayı öğrenerek tablolar yapması ve sergi açması da bu konuda verilecek bir başka örnektir.⁵²

Down sendromlu çocuğunun zamanla yapabildiklerine dikkat ederek ve çevresindekilerin de çocuğunun yaptıklarını yüreklendirmesiyle engelli yavrusunun gelişimini bir anne şu sözleriyle ifade etmektedir:

“İkimizde birbirimize üzüntümüzü belli etmiyorduk ama o da ben de çok üzgündük. Bu üzüntümüzü daha fazla içimizde saklayamadık... Beraberce ağladık, oturup konuştuk. Daha sonra eğitime başladık. Çocuğumuzda ilerleme gördükçe umutlarımız arttı... Benim çocuğum da birçok şeyi yapıyordu. Biz bunu göremiyorduk. Eşim, aile bireyleri hatta ben bile çocuğu yaşlarla karşılaştırıyor ve bunun sonucunda da çok üzülüyorduk. Bu beni çok rahatsız ediyordu. Ben çocuğumu takip etmeye ve yaptığı hareketleri herkese anlatmaya başladım. Telefonda aneme, kayınvalideme, hatta arkadaşlarıma, akşam eşim eve gelince ona, çocuğum harika bir şey yapmış gibi gururla anlatıyordum. Gülüşünü, müzik dinlemesini, yarım yamalak söylediği kelimeleri, adım atmasını, konuşmasını, her şeyi, herkese anlatmaya başladım. Babasına, o gün televizyondaki müziğe eşlik edişini, müzik kulağının çok iyi olduğunu, bunun da babasının genlerinden kaynaklandığını, vücudunun çok esnek olduğunu, bu özelliklerinin babasına benzediğini vurgulamaya başladım. Akşam işten eve geldiğimde babaannesi, “o bugün piril şişesinin tamamını halının üzerine döktü” diye şikayet ettiğinde, ben sevinerek “Sahi mi anne, gördün mü çocuk bilinçlenmeye başladı, seni takip edip mutfakta olmadığını an onu yerinden almış ve dökmüş gerçi yaptığı şey iyi bir şey değil, ama onu oradan alıp, kapağını açıp, onun dökülüşünü seyredip, sesini duymak istemesi, Onun bazı şeyleri fark ettiği anlamına geliyor” deyip babaannesinin yaramazlık diye nitelendirdiği şeye daha farklı şekilde bakmasını göstermeye çalışıyordum. Bu tür şeyleri o kadar çok yaptım ki etrafımdaki insanlar da yavaş, yavaş olayları benim gibi görmeye başladılar. Şimdi ben anlatmıyorum, çevrem bana Onun neleri başardığını anlatmaya başladı. Artık kimse Onun neler yapmadığına dikkat etmiyor. Herkes benimle bu oyuna katılmış durumda. O. da bu durumdan çok memnun ve kendini harika hissediyor. Çünkü başardığı her şey büyük bir memnunlukla karşılanıyor, bu da onu çok heveslen-

50 Christy Brown, *Sol Ayağım*, çev.: Z. Elif Çakmak, Arion Yay., İstanbul 1996, ss. 12-18.

51 Hasan Önal, “ABD’li Bilim Adamları “Kör Ressam” a Hayran Kaldı”, s. 1, <http://zaman.com.tr/haberler=20040905>.

52 Joni Earackson, *Join’in İnanılmaz Hikayesi*, Ar Matbaacılık İstanbul 1988, ss. 181-185.

diriyor."⁵³

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi farklı özelliği olan engelli çocuk ya da bireyin de başardığı, yapabildiği, geliştirebildiği yönleri, davranışları bulunmaktadır. Esas olan da engelli bireyin farklılığından kaynaklanan zorlukları, yapamadıklarını, görmek değil farklılığın "farklı" özelliklere dönüştüğünü görmektir. İşte Yunus Emre de şu sözleriyle hoşgörünün bu noktasına işaret etmektedir.

*Ben gelmedüm da'vî için benim işüm seviyiçün
Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmaga geldüm.*⁵⁴

*Yunus Emre dir hoca gerekçe var bin hacca
Hepisinden eyüce bir gönüle girmekdür.*⁵⁵

Çünkü gönül Yaradan'ın nazargahıdır. Gönülden bakan ve gönlü imar etmeye çalışan Hakk'a yönelmiştir. Özdeki "Hakk"a bakan ve tecellilerin/yansımaların esasında "birlikte" toplandığını, farklılıkların birer yansımadan ibaret olduğunu farkederek. Bu fark ediş kişiyi görüntü farklılığına takılmaktan alıkor ve bunun da Yaradan'ın farklı bir tecellisi olduğunu düşünür. Dolayısıyla insanlarla olan ilişkide onların, hoş, güzel, iyi, yanlarını görmek, onların hoşnutluğunu kazanmak ve gönüllerini fethetmek hoşgörünün önemli bir yanındır.⁵⁶ Hoşgörü kavramıyla ilgili ele aldığımız "semahat" teriminin anlamlarında yer alan "yumuşak ve kolay olmak, düzgün olmak ve cömert davranmak" aynı şekilde "temasüh" ün de, "güçlük çıkarmamak" anlamını birlikte düşündüğümüzde "farklı" olan bireyde iyiliği, güzelliği, başarıyı aramanın ve ortaya çıkarmanın gerekliliği kendiliğinden anlaşılır.

4. Hoşgörü ve Koşulsuz Sevgi İlişkisi

Hoşgörü, sevgi ve muhabbete dayanmaktadır. Sevgi ve muhabbet ise kainatın yaratılış amaçlarından biridir. Denilebilir ki, kainattaki varlıkları birbirine bağlayan bağ muhabbet bağıdır. Zira bu alemde en önemli husus hayattır. Hayatı değerli kılan ise sevgi ve muhabbettir. Onun kaynağı da imandır. Şu halde gerçek sevgi imanda kendini bulur.⁵⁷ Peygamberimiz de " Birbirinizi sevmedikçe

53 Akkök, *age*, ss. 41-42.

54 Tatçı, *age*, c. 2, s. 176.

55 Tatçı, *age*, c. 2, s. 101.

56 Memet Fuat, "Yunus Emre'de Hoşgörü" *Yunus Emre, Nasrettin Hoca ve Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü*, Bilimsel ve Kültürel Araştırma Vakfı Yay., İstanbul 1995, ss. 88-89.

57 Musa Kamil Yılmaz, "Hoşgörünün Boyutları" *Kur'anda Evrensel Hoşgörü*, Nesil Basım Yay., İstanbul 1997, s. 58.

iman etmiş olamazsınız.”⁵⁸ buyurarak iman ile sevgi arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Aynı şekilde iman- sevgi ilişkisinde esas olanın da sadece Allah için birbirini sevmenin gerekliliğini şu hadisiyle dikkat çekmektedir. “Bir insan bir hastanın halini, hatırını sormaya gider veya Allah için sevdiği kişiyi ziyaret ederse ona melek seslenir: Sana ne mutlu! Güzel bir yolculuk yaptın, kendine cennette bir yer hazırladın.”⁵⁹

Yine Peygamberimiz, birbirini sevmeye bir menfaat beklentisi olmaksızın Allah rızası için sevmek olduğunu şu örnekle ortaya koymaktadır:

Adamın biri, bir başka köydeki (din) kardeşini ziyaret etmek için yola çıktı. Allah adamı gözetlemek için onun yolu üzerindeki bir meleği görevlendirdi. Adam meleğin yanına gelince melek;

- Nereye gidiyorsun dedi. Adam,

- Şu (ileriki) köyde bir din kardeşim var. Onu ziyarete gidiyorum, cevabını verdi. Melek;

- O adamdan elde etmek istediğin bir menfaatin var mı? dedi. Adam,

- Yok, hayır ben onu sırf Allah rızası için severim, onun için ziyaretine gidiyorum. Bunun üzerine melek;

- Sen onu seviyorsan Allah da seni öyle seviyor. Ben bu müjdeyi vermek için Allah'ın sana gönderdiği elçisiyim” dedi.⁶⁰

Gerçek sevgi, imanla mükemmelleşir. Çünkü iman etmiş bir gönül, Allah'ın yarattıklarını hiçbir menfaat ve karşılık beklemez sadece Allah için sever.⁶¹ Bundan dolayıdır ki, Yunus Emre'nin “yaratılanı hoş gör yaratandan ötürü” sözü, aynı zamanda “Yaratılanı severiz, Yaratandan ötürü” şekline dönüşmüştür.⁶² Nitekim Yunus Emre de şu sözleriyle bu hususu kuvvetlendirmektedir:

Gelün tanşuk idelüm işi kolay tutalım

Sevelüm evilelüm, dünya kımseye kalmaz⁶³

Yunus bu dizesiyle hoşgörüyü bu dünyayı ışıklandıran sevgi ve muhabbetin bir tezahürü olarak nitelemek de mümkündür⁶⁴ Ayrıca Yunus'un;

Eger ışkı seversen can olasın

Gönüller tahtına sultan olasın⁶⁵

sözleri de asli sevginin derman olmayacağı, toplum işlerini kolaylaştırmayacak

58 İmam Nevevi, *Riyazu's Salihin*, çev.: Yaşar Kandemir, İ.Lütfi Çakan, Raşit Küçük, Erkam Yay., İstanbul, 1990, c. 4, s. 414.

59 Nevevi, *age*, c. 2, s. 550.

60 Nevevi, *age*, c. 2, s. 548.

61 Yılmaz, *agm*, s. 59.

62 Fuat, *agm*, s. 88; Cafer Sadık Yaran, *Bilgelik Peşinde Din Felsefesi Yazıları*, Araştırma Yay., İstanbul 2002, s. 292.

63 Tatçı, *age*, c. 2, s. 109.

64 Bayraktar, *age*, s. 89.

65 Tatçı, *age*, c. 2, s. 270.

hiçbir sorun olmayacağını ve her türlü sıkıntıya ilaç gibi derman olacağına işaret etmektedir.⁶⁶ Aynı şekilde Mevlana da aşkın bütün dertlerin, hastalıkların dermanı olduğuna dikkat çeker ve O'na göre aşk, güneşin hazin gölgeleri renkli resimlere çevirip, dünyayı bu şekilde güzelleştirdiği gibi hayattaki her şeyi değiştirendir.⁶⁷ Bunu şu dizeleriyle dile getirir:

Sevgiden acılıklar tatlılaşır, sevgiden bakırlar altın kesilir. Sevgiden tortulu, bulanık sular, arı duru su haline gelir. Sevgiden dertler şifa bulur, Sevgiden ölü dirilir...⁶⁸ O halde engelli olan bireyin gelişim ve sosyal uyumunda Yunus'un hoşgörü anlayışını oluşturan ve Mevlana'nın da her şeyin esası olarak belirttiği sevginin doğru bir şekilde anlaşılıp uygulanmasının önemli bir yeri olduğu apaçaktır. Sevgi, insanda etken bir güçtür; kişiyi diğer insanlardan ayıran duvarları yıkan, öteki insanlarla birleştiren bir güçtür.⁶⁹ Bu gücün oluşması için de "koşulsuz sevgi"nin var olması gerekir.

Koşulsuz sevgi; karşımızdakinin temel potansiyeline yönelik sevgidir. Kişiyi olabileceğinin en iyisi olması için destekleyen, yüreklendiren, onu bu öze sahip çıktıkça onurlandıran bir sevgidir.⁷⁰ Bu anlamda koşulsuz sevgi, "kişiyi şu andaki davranışlarının ötesinde, onun potansiyeline ve özüne dönük sevmek" tir.⁷¹ Dolayısıyla koşulsuz sevgi kişinin hoşla gitmeyen, beğenilmeyen yönleri ve davranışları ayrı, kişinin özünü ve potansiyelini ayrı görüp onun potansiyelini ve özünü dikkate almayı ihtiva eder. Örneğin; yalan söyleyen biriyle ilişki içinde olan koşulsuz sevgi sahibi biri, sevdiği ile yalan söylediği için ilişkisini kesmeyecek, fakat bu konuda konuşmaya ve bu anlayış çerçevesinde etkileşim kurmaya özen gösterecektir. "Yalan söylediğinin farkındayım. Bildiğim kadarıyla yalanın temelinde kişinin güvensizlik duygusu ve korkusu yatar. Besbelli ki yetiştiğin ortamda bu duyguları sağlıklı biçimde geliştirecek, yaşamına yansıtabilecek imkânların olmadı. Ben sendeki potansiyeli görüyorum; yaşamında kişisel bütünlüğünü gerçekleştirecek her türlü akıl ve gönül zenginliğine sahip

66 Bayraktar, *age*, s. 89.

67 Annemaria Schimmel, *Ben Rüzgarım Sen Ateş, Mevlana Celalaeddin Rumi*, çev.: Senail Özkan, Ötüken Yay., İstanbul 2003, s. 171.

68 Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi*, Ötüken Yay., İstanbul 2003, ss. 380-381.

69 Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, çev.: Yurdanur Salman, İstanbul 1967, s. 26; Simon Jacobson, *Toward A Meaningful Life*, Harper Collins Publishers, Newyork 2002, s. 59; Micheal Barners & Wedney Williams M., "Love within Life", ed.: Robert J. Sternberg & Michael L. Barnes, *The Psychology of Love*, Yale University Pres, London 1988, s. 312.

70 Deepak Chopra, *The Path fo Love; Spiritual Lessons for Creating the Love You Need*, Rider Publishers, London 1987, s. 327.

71 Doğan Cüceloğlu, *İyi Düşün Doğru Karar Ver*, Sistem Yay., İstanbul 1993, s. 280.

birisin. Bu bütünlüğü yaşamında gerçekleştirebilmen, senin kendine güven duymandan ve korkularından arınmandan geçer. Bu kolay bir iş değildir. Sen bu mücadeleyi verirken yanında olacağım. Beni kaybetmeyeceksin. Gerçek sen, içindeki potansiyelde, özünde yatıyor. Korku ve güvensizlik engellerini aşarak o gerçeğe ulaşmak için yapacağın yolculukta sana yoldaş olmak istiyorum” mesajını verir. Böylece koşulsuz sevginin temelinde o kişinin ne olabileceğini temsil eden potansiyel ve öz ile, onun şimdiki davranışlarının altında yatan kalıpları ayırt edebilecek bir anlayış yatar. Kişinin şu anda yaptığı davranışları onun gerçek potansiyelini ve özünü ifade etmeyebilir.⁷² Onun için kişiyi koşulsuz sevmek, onun yaşamından elimizi ayağımızı çekmek anlamına gelmez; ilgilenmemek anlamına da gelmez. Koşulsuz seven kişi, sevdiğiyle sürekli ilişki içindedir, konuşur, sorar, anlar, dinler, yeri geldiğinde akıl verir, sınırlar çizer, sevgisini olduğu kadar, kızgınlığını da paylaşır, ama hiçbir zaman sevmekten geri kalmaz. Kişinin davranışlarını sevmeyebilir, fakat kişinin kendini sevmeyi ve desteklemeyi hiç bırakmaz.⁷³ Bunun aksine koşullu sevgiyle ilişki kurduğumuz kişi bizden sürekli şu mesajları alır: “Eğer benim istediğim türden A.B.C... gibi davranışları yaparsan seni severim. Yapmazsan seni sevmem.” Bu mesaj muhatabında karşı tepki oluşturur.⁷⁴

Engelli bireye karşı yaklaşımımız da genelde koşullu sevgi özelliğini taşımaktadır. Onun bizim istediğimiz şekilde davranmasını isteriz. Bizim arzuladığımız, istediğimiz, beklediğimiz şekilde davranmadığında ise ona olumsuz tepki veririz. “İnsanlar bize geldiklerinde davranışlarında acıma duygusu vardı çoğunlukla. Birçoğu, “Bu küçük için”, diyerek para veriyorlardı aileme. Niye bize sadaka verdiklerini tam anlayamıyordum. Bugün düşündüğümde; muhtemelen şunu demek istediklerini sanıyorum: “İşte biraz para, çünkü ileride hayatını kazanamayacak, oysa bu birkaç frank idare etmesini sağlar.”⁷⁵ ifadelerinde iki bacağı kaybetmiş engelli bireye toplumun “koşullu sevgi” ile yaklaşımını ortaya koyan haykırışların olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü çoğu insana göre kendini idare eden, ekonomik yeterliliği olan ve muhtaç olmayan kişi bedenen sağlam olan kişidir. Eğer bedeninde organ eksikliği varsa ona acınmalı ve bu duyguyla ona yaklaşılmalıdır. Burada adeta beklentilerimize

72 Cüceloğlu, *age*, s. 280.

73 Cüceloğlu, *age*, s. 283.

74 Cüceloğlu, *age*, s. 284; Leo Buscaglia, *Sevgi İçin Doğmak*, çev.: Mehmet Harmanlı, İnkilap Kitabevi, İstanbul 1992, s. 145.

75 Gerald Métroz, *Kendimi Engellemem*, çev.: Barren Tözer., Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2002, s. 31.

ters düşen bir durumla karşılaştığımızda karşımızdakini "acıma" duygusu ile yaklaşarak "koşullu sevgi" yi ifade etmekteyiz. Aynı şekilde engelli çocuk sahibi bir anne; kaynaştırma eğitimi açısından engelli çocukların diğer çocuklarla birlikte okutulmasında birtakım güçlüklerle karşılaşıldığını şu ifadelerle belirterek engelli çocuklara karşı gösterilen "koşullu sevgi" yi ortaya koymaktadır.

"Altı yıl önce bir özel kolejde ilkokula başlayan bir yavrumuz, çok sarsıntılı birkaç yıldan sonra okula devamlılığında büyük ve çetin mücadeleler verilmesinden sonra, altı yıl sonra bugün orta birinci sınıftadır.... Her ne kadar kanunla, yavrularımıza normal eğitim hakkı verilmiş olsa bile, sevgili ülkemde-bunu çok içten söylüyorum, ülkemi çok seviyorum- vergilerimizle kurulmuş okullarımızda yetişen, vergilerimizden maaş alan görevi insan yetiştirmek gibi kutsal bir iş olan idarecilerimiz ve öğretmenlerimiz, okullarında, sınıflarında engelli görmek istemiyorlar. Aynı şekilde birey olarak hakka hukuka saygılı iyi insan olduğundan emin olduğumuz, herhangi sağlıklı çocuk velisi bir vatandaşımız, çocuğunun okulunda, hele de sınıfında engelli çocuk görmek istememektedir."⁷⁶

Bu yaklaşımla adeta her insanın temel hakkı olan eğitim hakkını engelli olmayanlar yararlanabilir, kullanabilir şeklinde ifade ediyoruz ki bu aynı zamanda "koşullu sevgi" mesajının tipik bir örneğini de oluşturmaktadır. Çünkü biz engelli çocuğun normal çocuklarla aynı sınıfı paylaşmasını istemediğimizde farkında olmadan şunu ifade ediyoruz; "Senin okuyabilmen için engelli olmayan gerekir!" Bu mesaj da tıpkı, koşullu sevginin temel özelliği olan "Şöyle davranırsan severim, aksi takdirde sevmem" anlayışıyla paralellik göstermektedir. Hal bu ki Yunus Emre'nin "Yaratılmışı hoş gör (severiz), yaratandan ötürü" sözünde ise, "yaratana yarattığı bir kişi olarak ben senin özünü potansiyelini, varlığını seviyorum. Sen benden farklı davranabilirsin, hoşlanmadığım, beğenmediğim yanların, davranışların olabilir, ancak ben seninle iletişimimi sürdürerek senin gelişmene katkımı sürdürmeye devam edeceğim, elimden geldiğince senin daha iyi bir şekilde kendini ifade etmene yardımcı olacağım" mesajlarını ihtiva eder.. Bir başka ifadeyle "koşulsuz sevgi" ile yaklaşma söz konusudur

Birini koşulsuz olarak gerçek anlamda sevdiğimiz zaman, onun kendinden emin ve güven içinde olmasına yardımcı oluruz. Bu tür sevgi bireyin kendi değerlerini, özünü bulmasına ve kendini bir bütün olarak olduğu gibi kabul etmesine yol açar. Böylece doğal gelişim ve büyüme süreçleri beslenmiş ve desteklenmiş olur. Koşulsuz sevilen kişi, işbirliği, katkıda bulunma, iç disiplin, bütünlük, kişisel bütünlük gibi yaşamın temel süreçlerini hayatında gerçekleştirebilir; yapabileceğinin en iyisini yapmaya yönelir. Bir başka deyişle koşulsuz

76 Necla Aslankurt, "Paneldeki Konuşma", *Özürlü Kadımlarımız ve Özürlü Çocuklarımızın Anneleri Paneli*, MEB Özel Eğitim, Reh. ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1997, s. 61.

sevgi, “kalıplanmış” insanı “gelişmiş” insan haline dönüştürmede en güçlü kaynaklardan birini oluşturur.⁷⁷

Koşulsuz sevginin gerçekleşebilmesinde ve koşulsuz sevgiyi gösterdiğimiz kişinin gelişmesinde ilk yapacağımız şey, karşımızdakini iyi tanımaktır. Karşımızdakini tanımada bize yardımcı olacak yaklaşım, metot ise “empati” dir. Empati, kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyarak onu olduğu gibi anlayabilme becerisi ve olgunluğudur. Bu anlayış çerçevesinde iyi empati kurabilme becerisini geliştirmiş kişiler, olaylara sadece kendi gözüyle bakmaz ve ona göre ötekilerini yargılama, yerme, eleştirme hatasına düşmezler. Empati özelliği gelişmiş kişiler, öteki ile ilgili bir düşünce, davranış geliştireceği zaman kendisini onun duygu ve düşünce dünyasında ve onun sosyo-kültürel şartları içinde görebilir ona göre bir tavır belirleyebilen kişidir⁷⁸ Bu durum aynı zamanda kültürümüzde ve tasavvufta yer alan “İsar” kavramına da işaret etmektedir. Çünkü İsar, bir mümin kardeşini kendine tercih etmek ve iltifatları, ihtiyacı olan şeyleri önce ona teklif etmektir.⁷⁹ Bu da karşılık beklemeden sevmeyi ve esasen eşyaya bağımlılıktan kurtulup, gerçek hürriyeti elde etmeyi ifade eder. Bu durumda “halka(yaratılmışlara) hizmet Hakk’a hizmettir” ifadesi anlamlı hale gelmektedir.

Yunus Emre de koşulsuz sevgide etkili olabilecek olan empatiyi şu mısralarıyla veciz bir şekilde anlatmaktadır.

*Kendüye yaramazı biregüye sanan ol
Adı Müsülman anun kendü benzer keşişe⁸⁰*

Bu ifadelerde Yunus eğer bir Müslüman kendisine yapılmasını istemediği kötü bir şeyi başkası için uygun bulur ya da görürse onun yalnızca adının Müslüman kendisinin ise hoşgörüsüz bir keşişe benzediğini mecaz yoluyla anlatarak karşımızdaki ile kendimiz arasında bir bağ kurmak suretiyle ona davranmamız gerektiğini vurgular⁸¹.

Empatik anlayışı geliştirmemizin en önemli yolu da kendimizi anlamamızdan, bilmekten geçer. Kendimizi anlamamız, tanımamız, bilmemiz, bizi başkalarını daha çok anlamımıza götürecektir. Kendi düşünce ve davranışlarımızın ne derecede önceden tahmin edilemeyeceğini kabul ettiğimiz zaman, başkalarının

77 Cüceloğlu, *age*, s. 283.

78 Yaran, , *age*, s. 289.

79 Süleyman Ateş, *İslam Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1992, s. 317; İbn el-Cevziyye, *Medaricu's-Salikin: Kur'ani Tasavvufun Esasları*, çev.: Ali Ataç, İnsan Yay., İstanbul 1990, s. 245.

80 Tatçı, *age*, c. 2, s. 281.

81 Tekin, *agm*, s. 59.

nasıl düşündüklerini ve herhangi bir şeyi nasıl yaptıklarını daha açık seçik olarak görebiliriz.⁸² Onun için kendi düşünce, duygularımızı kısaca kendimizi iyi bilmeliyiz ki başkalarının da düşünce ve duygularını daha rahat anlayabilme imkânına kavuşabiliriz. Bundan dolayıdır ki Yunus Emre kendini bilme konusuna özellikle dikkatimizi çekmektedir.

*İlüm İlüm bilmekdür.
İlüm kendin bilmekdür.
Sen kendüni bilmezsin
Ya niçe okumakdür*⁸³

Ayrıca engelli bireyle iyi bir empati kurmamızı sağlayacak ve koşulsuz bir şekilde onu sevmemize yardımcı olacak önemli bir nokta da "kendini bilme"nin tasavvufta sıkça kullanılan "Kendini bilen Rabbini bilir" sözüyle anlamlı bir ilişkisinin olduğunu ve buna göre davranmamın gerekliliğini fark etmemizdir. Yunus Emre de "Okumanın manası kişi Hakkı bilmektir" sözüyle de bu hususa dikkatimizi çekmiştir. Zira kamil bir insan, kendini bilme çabasıyla kendi şekilsel varlığının ötesine geçip, özündeki ilahi hakikatin farkında olan ve bütün yaratılmışlara "Hak" penceresinden bakabilendir. Bundan dolayıdır ki gerçek sufiler, yaratılanlardaki farklılıkları eksiklik olarak değil, Yaradan'ın yüceliğinin bir tezahürü ve manevi yükselişin bir basamağı olarak görmüşlerdir. Nitekim Mevlana da kişinin kendisini basit, süfli arzu ve isteklerden arındırdığı takdirde mana alemini ve mana sarayını görür hale geldiğine dikkat çekerek "Kimin gönlünden bir kapı açılırsa o, her zerde bir güneş görür"⁸⁴ sözüyle kendini bilmenin ve bu bilinç içersinde davranmanın Hakkı ve hakikati tanımaya götürdüğünü belirtmiştir.

Bu bilinç düzeyi ile gerçekleşecek olan empatik yaklaşımın sonucu karşımızdakini tanıyarak, onu anlayarak oluşacak olan "koşulsuz sevgi" aynı zamanda karşımızdakine karşı bazı sorumluluklarımızın olduğunu da bize hatırlatır. Zira karşımızdakinin özünü, potansiyelini sevmek, onun özünü geliştirmesine katkı sağlamaktır. Bu da bizim dışımızda, farklı olanlara karşı yapmamız gereken bazı sorumluluklarımızın olduğu anlamına gelir Bu konuda engelli çocuk sahibi bir annenin şu sözleri manidardır: "Toplumda bu çocukları, diğer toplum bireyleri gibi, diğer çocuklar gibi kucaklamalıyız. Bu çocuklarımızın da sevgiye, sevimleme eğitime, onurlu bir insan gibi yaşamaya hakları vardır."⁸⁵ Eğer engelli

82 Buscaglia, *Sevgi*, çev.: Nejat Ebcioglu, İnkilap Kitabevi, İstanbul 1986, s. 55.

83 Tatçı, *age*, c. 2, s. 101.

84 Can, *age*, c. 1, ss. 106-197.

85 Berrin Özgün, "Paneldeki Konuşma" *Özürlü Kadınlarımız ve Özürlü Çocuklarımızın Anneleri*

bireyi, “engelli” olarak değil de Yaradan’ın yarattığı, bizim gibi bir insan olarak görüp onu koşulsuz seversek; İstanbul’da Hukuk fakültesini kazanmış olan görme engelli bireyin yaşadığı aşağıda belirtilen durumun tersine üzerimize düşen sorumluluğu yerine getirerek engelli bireyin özünün, potansiyelinin gelişmesine katkı sağlamış oluruz.

“İstanbul’da hukuk fakültesinin yakınındaki devlet yurdunda kalmayı tasarlamıştım. Yer ayırtmak için İstanbul’a giden babam yurt müdüründen ne yanıt almış dersiniz? Müdür bey, yurdun birkaç katlı olduğunu, benim merdivenlerden düşebileceğimi, bunun sorumluluğunu alamayacağını ileri sürerek beni yurda kabul etmeyi reddetmiş.”⁸⁶

Yurt müdürü üniversiteyi kazanan bir kişinin yurttan kalma koşulunu sağlam olmayla özdeş gördüğü için üniversiteyi kazanan, ama görme engelli olan gencin kalmasına müsaade etmemektedir. Hal bu ki zihin dünyasındaki koşullanmayı bir kenara bırakarak engelli olan üniversiteli gencin “insan” olma noktasını öne çıkartarak onun özünün, potansiyelinin önemli olduğunu düşünebilseydi çok katlı yurt binasına engelli öğrencilerin de çıkabileceği bir güzergah ya da asansör yaptırarak onların da buradan yararlanmalarını sağlayabilirdi. Bu elbette ki sorumluluk duygusu ile gerçekleştirebilecek ve koşulsuz sevginin varlığı ile fark edilebilecek bir husustur.

Özet

İnsanın hayatında beklenmedik ve istenmedik bir şekilde gerek doğum öncesi kalıtsal nedenlere bağlı gerekse doğum sonrasında hastalık, kaza vb. sebeplerle engellilik yer alabilir. Engelli birey ve ailesi için mevcut durumu kabul etmek oldukça zordur. Kabul ve uyum sürecinin gerçekleşebilmesinde iyileştirme hizmetleri önem kazanır. Bu açıdan engellilik durumunun makul bir şekilde karşılanması ve engelli bireyin sosyal uyumunu sağlamada Yunus Emre’nin, “*Yaratılanı hoş gör, Yaratan’dan ötürü*” sözünün önemli bir yeri vardır. Zira engelli birey ve ailesinin engelli olma durumunu, olumsuz bir özellik olarak algılaması söz konusudur. Aynı şekilde toplumda engelli birey ve ailesine yönelik olumsuz tutum ve davranışlara da rastlamak mümkündür. Bu nedenle engelliliğin, Yaradan’ın değişik, farklı özelliklerde insanlar yaratması gibi yaşamın içinde var olan bir “farklılık” olarak görülebilmesinde Yunusun anlayışı önemli bir açılım sağlayabilir. Ayrıca bu anlayış, engellideki “farklı olma”yı kusur, zayıflık, acizlik olarak görmeyip; kendi özellikleri çerçevesinde farklı şeyleri gerçekleştirebilme imkânı olarak da değerlendirebilmeye katkı sağlar. Aynı zamanda bu anlayış, “koşulsuz sevgi” bakış açısını da bireylere kazandırarak engelli birey ve ailesini daha iyi tanıma, anlama imkânını kazandırır ve onların gelişmelerine, topluma kazandırılmalarına yönelik herkesin gerçekleştirilmesi gereken bazı sorumlulukları olduğu bilinci de oluşturur.

Anahtar kelimeler: Engellilik, Farklılık, Hoşgörü, Koşulsuz Sevgi, Sorumluluk bilinci

86 Paneli., MEB Özel Eğitim, Reh. ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1997, s. 71.
Gültekin Yazgan, *Kör Uçuş*, İletişim Yay., İstanbul 2002, s. 99.